

Milli Mücadele’de İşgal Kuvvetlerinin Urfa Bölgesinde Ketikanlı Aşireti Mensuplarından Basravi ile Münasebetleri¹

Zafer Benzer²

Ahmet İlyas³

Özet

Ketikanlı Aşireti’nin Urfa ve çevresindeki varlığı Osmanlı Devleti’nin erken dönemlerine dek uzanmaktadır. Arşiv kayıtlarından hareketle bu aşiretin Osmanlı döneminde Suruç ve civarında önemli bir nüfuza sahip olan Berazi Aşireti’ne bağlı bir oymak olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmaya konu olan Basravi ise Ketikanlı Aşireti’nin son dönem reislerindedir. 20. yüzyılın başlarında aşirete önderlik etmiştir. O tarihlerde bölgede meydana gelen bazı eşkıyalık, gasp ve yağma faaliyetlerine kısmen iştirak ettiği öne sürülerek yaşadığı topraklardan uzaklaştırılması düşünülmüş ancak devletin içinde bulunduğu hassas ortam göz önüne alınarak bundan vazgeçilmiştir. Urfa’nın 1919 yılında İngilizler tarafından işgal edilmesiyle uygunsuz tavırlarını daha da arttırmış ve bu işgalci kuvvetlerden aldığı güçle yerel idarecilerin otoritesine karşı gelmiştir. İngilizlerle iş birliği halinde olduğu anlaşılan Basravi’nin bu tavrı, Urfa’nın Fransızlar tarafından işgalinin ardından da devam etmiştir. Milli Mücadele çerçevesinde yürütülen faaliyetleri deşifre ederek işgal kuvvetlerine bildirdiği, beraberindeki adamlarıyla Fransızlara kılavuzluk ettiği kaynaklarda zikredilmektedir. Milli Mücadele hareketinin başarılı olması ve Urfa’nın kurtarılmasından sonra sebep olduğu olumsuz faaliyetlerden dolayı Suriye bölgesine firar etmiş ve bir süre orada yaşamak zorunda kalmıştır.

- 1 Bu çalışma 8-10 Haziran 2022 tarihinde Batman’da düzenlenen “Askeri, Siyasi ve Ekonomik Yönleriyle Büyük Zaferin 100. Yılı” Uluslararası Sempozyumu’nda sözlü olarak sunulan bildirinin başlık, içerik ve kaynakları itibarıyla değiştirilmiş ve geliştirilmiş halidir.
- 2 Arş. Gör. Dr., Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü/Şanlıurfa, zaferbenzer@harran.edu.tr , ORCID: 0000-0001-7549-6731.
- 3 Doç. Dr., Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü/Şanlıurfa, ahmetilyas@hotmail.com , ORCID: 0000-0001-9578-9160.

Giriş

Osmanlı Devleti müttefikleriyle beraber girdiği Birinci Dünya Savaşı’ndan mağlup olarak ayrılmıştı. Savaş esnasında İtilaf Devletleri nezdinde Anadolu topraklarında Osmanlı ve Türk varlığını sonlandırmaya yönelik girişimler, savaş sonrasında imzalanan ve savaştan yenik ayrılan tüm devletler için ağır şartlar içeren Mondros Mütarekesi ile uygulama alanı bulmuştu. Bu mütareke kapsamında Osmanlı toprakları paylaşılmaya ve işgal edilmeye başlanmıştı. İşgal edilen bölgelerden biri Güneydoğu Anadolu yöresiydi. Bu doğrultuda Urfa ve çevresi de Cihan Harbi neticesinde Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması dayanak gösterilerek haksız yere işgale uğramıştır. İlk olarak İngilizler tarafından ele geçirilen bu bölge, akabinde Fransızlara bırakılmıştır. Burada buldukları süre zarfında takip ettikleri siyaset ve idare yöntemi farklılık arz etse de ortak noktaları Urfa’nın idarecileri ve halkı ile daha ziyade kendi menfaatleri doğrultusunda ilişki kurmak olmuştur. Bölgenin etnik ve dini yapısı, buraya göz dikmiş olan işgal kuvvetlerinin iştahını kabartmıştı. Siyasi faaliyetlerinin yanı sıra misyonerlik, eğitim ve azınlıkların haklarını koruma gibi bahanelerle halkı birbirine düşman etmeye çalışıyorlardı. Ortaçağdan beri bölgede varlık gösteren ve çoğunlukla nüfuz sahibi olan Kürt, Arap ve Türkmen aşiretleriyle muhabere içinde oldukları gibi onlarla dirsek temasında bulunmaya gayret ediyorlardı.

Farklı yol ve yöntemlerle bu aşiretleri köklerinden kopararak kendi saflarına çekmeyi amaçlayan işgalci devletler düşündüklerinin tam aksine bir iki istisna dışında bunların direnişçi tavırlarıyla karşılaşmışlardır. Urfa ve civarındaki aşiretler Milli Mücadele’de en ön saflarda yer almış ve yadsınamayacak katkılarda bulunmuşlardır. Ancak bu aşiretlerin çatısı altında bulunan bazı oymaklara tâbi kimselerin Urfa’yı işgal sürecinde Fransız ve İngiliz yetkililerinin siyasi ve ekonomik bazı çeldirici teklif ve vaatlerine sıcak baktığı söylenebilir. Arşivde yer alan o dönemin kayıtları ile döneme bizzat şahitlik eden şahısların yazdığı hatıratlardan edinilen bilgilere göre Milli Mücadele’ye muhalif olanlardan biri Suruç aşiretlerinden Ketikanlı (Ketkanlı) Aşireti mensubu Basravi (Besravi) idi. Kaynaklarda “Ketikanlı Aşireti Reisi” olarak zikredilen Basravi’nin, Urfa’nın işgali esnasında işgal kuvvetleriyle sürekli irtibat halinde olduğu, önce İngiliz ve sonrasında bölgeye gelen Fransız yöneticileri lehine hareketlerde bulunduğu öne sürülmektedir.

Bu çalışmada, Urfa direnişçi sürecinde Ketikanlı Aşireti mensuplarından Basravi’nin bölgedeki faaliyetleri ele alınmış, Milli Mücadele’de işgal kuvvetleri ile olan münasebetlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma konusunun özgün tarafı şimdiye değin bu minvalde müstakil olarak yapılan

bir çalışmanın bulunmamasıdır. Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılarak başta Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgeler olmak üzere dönemin idari ve askeri yöneticilerinin kaleme aldığı hatıratlar ve araştırma konusu ile ilgili diğer telif ve tetkik eserlerden yararlanılmıştır.

1. Urfa Sancağı ve Civarında Ketikanlı (Ketkanlı) Aşireti

Bu aşiretin Urfa ve çevresindeki varlığı XV. yüzyıla kadar geri götürülmektedir. İsimlerinin kökeni Ketiki'dir. Ketikenler, İran sınırları dâhilinde olan kotuk-ketik bölgesinden olmalarından dolayı kotuklu veya ketikli olarak anılırlar. Yavuz Sultan Selim'in doğu seferinde Çaldıran Savaşı esnasında Osmanlı Devleti'ne yardım etmeleri neticesinde buldukları İran coğrafyasından alınarak başta Suriye ve Birecik bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Aşiretin son dönem reislerinden olan Basravi başta olmak üzere diğer bazı aşiret mensupları, kökenlerinin Yemen asıllı olduğunu ve Arap Kindi aşiretinden geldiklerini iddia etmişlerdir. Ancak bu aşiretin Arap asıllı olmadığı, bir Kürt aşireti hüviyetinde olduğu bilinmektedir (Bozkurt, Tarihsiz, s. 145). Soylarını Peygamber efendimiz Hz. Muhammed'in sahabelerine dayandırmak ve böylece daha fazla itibar kazanmak istemelerinin bu görüşlerinde etkili olduğu söylenebilir.

Ketikan Aşireti kendi arasında Karişiler ve Melkişiler olarak iki bölüme ayrılmaktadır. Bunlardan Karişiler de kendi aralarında 10, Melkişiler ise 8 alt kola bölünmüştür. Bu aşiret nüfusunun büyük bir bölümü Suriye toraklarında, Cerablus ile Ayn el-Arap olarak bilinen Kobani arasında yaşamaktadır. İkinci olarak tahminen 6.000 kişi civarı ile en kalabalık nüfusları Urfa'nın Birecik ilçesinde yer almaktadır. Arşiv kayıtlarına göre bu aşiret haneleri Urfa merkez, Suruç ve Birecik kazalarında konargöçer olarak yaşamını idame ettirmiştir (BOA., BEO. 66/4931-3). Aşiretin idaresi farklı zamanlarda yukarıda zikredilen kabileler arasında el değiştirmiştir. Çalışmamıza konu olan Basravi'nin reisliği 1901'den itibaren başlamıştır (Bozkurt, Tarihsiz, s. 146). Osmanlı arşiv kayıtlarında Ketikanlı aşireti, Birecik ve Suruç bölgelerinde varlık gösteren Berazi aşiretinin bir oymağı olarak zikredilmektedir. XIX. yüzyılda Berazi aşiretine tâbi oymakları gösteren bir pusulada Ketikanlı aşiretinin hane sayısı 300 olarak belirtilmiştir (BOA., Y.EE. 37/46-47). XX. yüzyılın başlarında da yine Ketikanlı Aşireti, Berazi Aşireti'ne tâbi olarak gösterilmiş ve hane sayısı 700 olarak kaydedilmiştir (Sykes, 1915, s. 579).

Ketikanlı Aşireti, XIX. yüzyılda varlık gösterdiği Birecik ve Suruç yöresinde meydana gelen bazı asayişsizliklere müdahil olmuştur. 1831 senesinde bölgede meydana gelen otorite boşluğunu fırsat bilen bu aşiret Birecik üzerine saldırmıştır. Milli ve Berazi Aşireti'ne mensup bazı kimselerin

de bunlara destek vermesiyle olay büyümüş ve hadise bir isyan niteliği kazanmıştır. Başta o dönemin Birecik Mütessellimi Lütfullah Ağa olmak üzere asilere karşı koyulmaya çalışılmış, bu müdahale yetersiz kalınca Osman Paşa görevlendirilmiştir. Mahiyetindeki askeri kuvvetlerle birlikte Birecik’e gelen Osman Paşa isyancılarla çatışmış ve onları yenilgiye uğratarak dağıtmıştır (BOA., HAT. 389/20707-S). Milli mücadele dönemine gelindiğinde Ketikanlı Aşireti’nin çoğu Urfa ve çevresinde gerçekleştirilen işgallere karşı çıkmış ve direnç göstermiştir. Ancak Basravi gibi bazı aşiret mensupları bölgeyi haksız yere işgal eden İngiliz ve Fransız kuvvetleri ile işbirliği yaparak gerek merkezi otoriteyi ve gerekse yerel yöneticileri oldukça zor durumda bırakmıştır.

2. İngiliz ve Fransız Kuvvetlerinin Urfa’yı İşgali ve Ketikanlı Aşireti Reisi Basravi ile Münasebetleri

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Birinci Dünya Savaşı sürecinde işgale uğramamasına rağmen savaş sonrasında imzalanan Mondros Mütarekesi’nin 7. ve 10. maddelerine dayanılarak işgal edilmiştir (Türk İstiklal Harbi-IV Güney Cephesi, 1966, s. 3). İtilaf devletleri, henüz savaş sona ermeden yapacakları işgallerin altyapısını hazırlamak üzere kendi aralarında gizli anlaşmalar yapmışlardı.

Sykes-Picot Antlaşması bu anlaşmalardan biriydi ve 9-16 Mayıs 1916 tarihinde yapılmıştı. Bu antlaşmayla öngörülen Antep, Maraş ve Urfa ile Musul bölgelerinin Fransızlara verilmesiydi. Ancak savaşın sonunda Osmanlı Devleti ile yapılan Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından sonra bu muntakaları İngilizler işgal etmişlerdir. Buradaki amaç Musul’u Fransızlardan almaktı. Aslında her iki taraf da ele geçireceği bölgeleri birbirine karşı koz olarak kullanmak istiyordu. Nitekim İngiltere, Musul’a karşılık Fransızlara bu bölgeleri koz olarak kullanırken, Fransızlar da Antep, Maraş ve Urfa bölgelerine karşılık Musul’u İngilizlere verdiklerini açıklamaktaydı (Akbiyık, 2015, s. 2-3). Neticede İngiltere Osmanlı topraklarını işgale başlamış ve 24 Mart 1919 tarihinde şehir merkezine girerek Urfa’yı işgal etmiştir.⁴

İşgal süreciyle beraber İngilizler Urfa’da kaldıkları zaman aralığında yerel idareciler ile ahaliye genel manada ılımlı davranmış, yöneticilerin işlerine tarafsız ve dürüst davranmaları karşılığında abartılı bir şekilde müdahale etmemişlerdir (Akalin, 2016, s. 13-14). İşgal kuvvetleri yetkililerinin yoğunlaştıkları iki kesim olmuştur. Bunlardan biri şehir merkezinde yaşayan ve Ermenilerin başını çektiği gayrimüslimler ile Urfa ve kazalarında bulunan

4 Urfa’nın İngilizler tarafından işgal edildiği tarih mahalli yayınlar ve hatıratlarda 7 Mart 1919 olarak zikrediliyorsa da resmi kayıtlarda bu tarih 24 Mart 1919’dur. (Özçelik, 2003, s. 46)

aşiret topluluklarıydı. Çünkü en kolay nüfuzu bunların üzerinden elde edeceklerini düşünüyorlardı. Özellikle bölgede bulunan Ermeni ve Kürtleri kullanarak Kafkasya ile Mezopotamya arasında devletçikler kurma yoluyla bir tampon bölge oluşturma amacındaydılar. Bu doğrultuda Urfa bölgesinde yaşayan başta Arap ve Kürt aşiret yöneticileri olmak üzere etkileyebileceklerini düşündükleri her kesim üzerinde şanslarını deneme yoluna gitmişlerdir.

İngilizler, işgal edecekleri bölgelerde bir direnişle karşılaşacaklarını anladıkları zamanlarda Kürtlerin menfaatine çalışmakta olduklarını dile getirerek, aşiret reislerini, şeyh ve ulema kesimini para ve vaatlerle elde etmeye çalışıyordu (Beyoğlu, 1996, s. 126-127). Onlarla ilişki kurmaya çalışan İngilizler özellikle de yörenin nüfuzlu aşiretlerinden olan Milli Aşireti'ne ayrı bir önem vermişlerdi.⁵ O dönemde Milli Aşireti Reisi olan Mahmut Bey'e Binbaşı Noel⁶ (bu şahıs "Kürt Lawrence" şeklinde anılmaktadır) ve Yüzbaşı Wolley gibi hatırı sayılır idarecilerini aracı olarak göndermişlerdir. Mahmut Bey'i yanlarına çekmek adına ona hediyeler sunmayı da göz ardı etmemişlerdir (Özçelik, 2003, s. 54-55). Mahmut Bey'in ikamet yeri olan Viranşehir bölgesine gerçekleştirdikleri ziyaretlerden olumlu sonuç alamayan işgal kuvvetleri generalleri Barrow vasıtasıyla onu Urfa merkezine davet etmişlerdi. Ancak Mahmut Bey tüm bu gelişmeleri milli direniş kuvvetleriyle istişare halindeydi. Nitekim bu davet karşısında nasıl tepki vermesi gerektiğini 13. Kolordu'ya danıştı ve onlardan gelen talimatla bir bahane bularak görüşmeye gitmedi (Rıza, 1995, s. 8-9; Akalın & Karakaş, 2020, s. 37). Neticede İngiliz yöneticileri bölgenin etkin güçleri arasında yer alan Milli Aşireti'ni para ve sair araçlarla kendileri lehine taraf olma konusunda ikna edemediler.

Milli Aşireti özelinde sonuç vermeyen bu tarz girişimler Urfa bölgesinde var olan bazı Arap aşiretler nezdinde ne yazık ki itibar görmüştür. İngiliz yanlısı bazı aşiret mensupları merkezi otoriteye destek veren aşiretlere yönelik saldırılarda bulunuyorlardı. Özellikle Harran kazasının kuzeyinde birbirleriyle husumetli olan aşiretler kan dökmekten çekinmiyorlardı. Aşiretleri kışkırtarak birbirine düşüren ve meydana gelen çatışmalar dolayısıyla da memnuniyet duyan İngilizler, emniyeti sağlayamadıkları gerekçesiyle de merkezi hükümeti güçsüz buluyordu (Rıza, 1995, s. 9). Urfa'da yaklaşık

5 İngilizlerin Milli Aşireti'ne yönelik politikaları hakkında tafsilatlı bilgi için bkz. (Bozan, 2020, s. 245-260)

6 İsmi, Edward William Charles Noel'dir. 1886-1974 yılları arasında yaşamıştır. Irak, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde 1918-1923 yılları arasında Kürt toplulukları ile ilintili yoğun istihbarat çalışmaları yürütmüştür. Ana dili olan İngilizce haricinde Rusça, Fransızca, Farsça ve Kürtçe dillerini de iyi derecede biliyor olması, faaliyetlerde bulunduğu bölgeyi ve istihbarat çalışmalarını ne kadar ciddiye aldığını göstermesi açısından önemlidir. Bu hususta tafsilatlı bilgi için bkz. (Kartın, 2014, ss. 3883-3894).

olarak yedi ay süren İngiliz işgali misyonunu tamamlamış olarak sonlandı denilebilir. Zira bu süreç zarfında Fransa Ortadoğu’da çok fazla yayılma alanı bulamadı. Urfa’da mevcut düzeni olabildiğince değiştirmeden ve fazla müdahale etmeden üzerinden savuşturmuş oldu. Bölgede evvelden beri problem çıkaran ve ayrılıkçı fikirlere sahip denilebilecek aşiretleri birbirine düşürerek böl yönet politikasını ustalıklı uygulamışlardır (Mutlu, 2019, s. 410-411).

İngilizler, Musul ve civarını sahip olduğu petrol gibi yer altı kaynağı zenginliklerinden dolayı hedef almışlardı. Bu hedeflerine ulaşmak için Fransa ile 15 Eylül 1919 tarihinde yaptıkları ve “Suriye İtilafnamesi” olarak bilinen “İngiliz-Fransız Mukavelesi” neticesinde Urfa, Antep ve Maraş’ı Fransızlara bırakmışlardır (Hatipoğlu, 2015, s. 198-199; Özçelik, 2003, s. 62). Fransızlar yaptıkları bu anlaşma doğrultusunda kırk beş günün akabinde 30 Ekim 1919 tarihinde Urfa şehir merkezini aralarında Fransız üniforması giymiş Ermenilerin de bulunduğu 300 kişilik bir askeri kuvvet ile işgal etmişlerdir (Türk İstiklal Harbi-IV Güney Cephesi, 1966, s. 70; Özçelik, 2003, s. 67; Akalın, 2016, s. 30). Bu işgal hareketi neticesinde Urfa’da zaten ayarsız olan dengeler iyice bozulmuştu. Zira Fransızlardan önce bölgede yer alan İngilizler buldukları bölgeyi geçici olarak idare ettiklerini düşünerek siyasi ve idari müdahalelerini abartılı şekilde göstermemişlerdi. Buna karşın Fransız yöneticiler ise -Ermenilerin muhtemel desteği ile- hükümet dairelerine kendi bayraklarını çekmiş, idare başta olmak üzere mali işlere bile müdahale etmeye başlamışlardı. (Açanal, 2001, s. 59-60).

Urfa’nın haklı direnişinde aşiretlerin etkisini ve önemini anlayan işgalciler, bölge aşiretlerini değişik yol ve yöntemlerle yanlarına çekmeye çalışmışlarsa da tüm çabalarına rağmen bölgede bulunan Baziki, Aneze, Milli, Berazi, Kays, Dögerli, Badıllı ve İzollu irili ufaklı aşiretler işgal karşısında mücadeleye hazır olduklarını her fırsatta dile getirdiler. Bu mücadelelerini uygulamada da gösteren aşiretlerin tüm üyeleri Kuva-yı Milliye’ye maddi-manevi omuz verdiler ve Urfa’nın kurtuluşunda büyük bir rol aldılar. Zira Urfa ve civarında varlık gösteren Türk, Arap ve Kürt toplulukları, İngilizlerin ve diğer işgalci devletlerin yürüttükleri ayrılıkçı politikalarla bölgede Türk hakimiyetine son vermeyi ve bir Ermeni devleti kurduklarını istediklerini anlamışlar ve buna karşı beraber hareket etme başarısını göstermişlerdi (Ertürk, 2007, s. 162-163). Sayıları çok fazla olmasa da bazı aşiret üyelerinin merkezi ve yerel otoriteye muhalif hareketleri oldu.

Milli Mücadele devrinde Urfa’da İngiliz ve Fransızlara meyletmiş iki önemli isim vardı. Bunlar; Suruç kazasında bulunan ve Berazi Aşireti’nin bir fırkası olan Ketkanlı Aşireti reislerinden Basravi ile Siyale Aşireti Reisi

Salih el-Abdullah'tı (Rıza, 1995, s. 9-11). Bu iki isim işgalci devletlerin gizli ve sinsi işgal metotları neticesinde önce İngiliz sonrasında ise Fransız kuvvetleri ile iş birliği içerisinde bulunmuşlardı. İngilizler, Güneydoğu Anadolu politikası çerçevesinde bölge ahalisine ve aşiretlere yönelik iki türlü faaliyet yürütmekteydi. Bunlardan ilki direniş görececeklerini tahmin ettikleri yerlerde halk arasında kendi askeri kuvvetleri abartıcı bilgiler yayarak onların direncini kırmaya yönelik faaliyetlerdi. Bunun yanında bölge aşiretlerini birbirilerine karşı kışkırtıcı hareketlerde bulunarak çatışmalara yol açmak, meydana gelecek çatışmalarda merkezi otoriteyi yetersiz gösterip halk nezdinde bir güvensizlik ortamı oluşmasını sağlamayı hedefliyorlardı. İkinci olarak ise bölgedeki nüfuzlu Kürt ve Arap aşiretlerinin reisleri ile farklı etnik veya dini grupların temsilcilerini yanlarına çekerek, onlara kuracakları sözde beylik ve devletlerin üst kademelerinde yöneticilik teklif ediyorlardı (Ural, 2007, s. 441).

İşgal kuvvetleri yanlısı olduğu öne sürülen Basravi'nin İngilizlerin bu politikasına uygun hareket ettiği söylenebilir. Nitekim o dönemin Urfa Eski Jandarma Komutanı Yarbay Ali Rıza, Basravi hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır: “Basravî Suruç kazasının Berazi aşiretinin bir fırkası olan Ketkanlı aşiret revidir. Basravî, öteden beri İngiliz tebaası olmak emelini besleyen bir muhalif olup aşiretinin oturduğu yerlerin ilişkisi dolayısıyla İngilizlerle haberleşerek Şerif Faysal kuvvetine katılmış ve Türk kuvvetlerinin yok edilmesine çalışmış ve ülkeyi şâkiliğe boğmuş bir asidir ki öteden beri daima hükümet aleyhine yürüyenlerle beraber yürürdü. Urfa sancağının batısında Ketkanlı Aşireti Reisi Basravi ve güneydoğusunda Geysi aşireti, İngilizlerden aldıkları talimat üzerine buldukları yörelerde asayiş ihlal ediyorlardı. Hemcinslerine reva görmedikleri işlem kalmadığı gibi mallarını yağma ve ülke içinde idaresizlik ve asayişsizlik ve anarşi göstermek emeliyle şâkiliği sürdürüyorlardı... İngilizlerin Urfa'yı işgali Basravî ve Arap aşiretlerine daha çok kuvvet verdi.” (Rıza, 1995, s. 11). Bu bilgilerden hareketle Urfa bölgesi henüz fiilen işgal edilmeden önce Basravi'nin İngilizlerle irtibatta olduğu ve onlardan talimat aldığı anlaşılmaktadır.

Basravi hakkındaki iddialar bununla sınırlı değildir. Suruç kazası ve civarında, kendisini destekleyen ve tahminen dört beş köyün müdahil olduğu 50 kişilik bir silahlı kuvvet ve işgalci devletlerden aldığı maddi destekle hükümet aleyhine çalışmış ve eşkıyalık hareketlerine girişmiştir. Ayrıca onun geçmişte, daha meşrutiyetin ilanından iki yıl önce İngiliz uyruğuna geçmeye çalıştığı ve bu nedenle hakkında kanuni kovuşturma yapıldığı belirtilmektedir. Urfa ve civarında fırsat buldukça eşkıyalık, yağma ve gasp olaylarına karıştığı, zor duruma düştüğünde ise Suriye tarafına geçerek

buraya sığındığı dile getirilmiştir (Türk İstiklal Harbi-IV Güney Cephesi, 1966, s. 16; BOA., DH.ŞFR. 604/105, 1-4.).

Ocak 1918 tarihinde Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey tarafından Dahiliye Nezareti’ne gönderilen şifreli bir telgrafta Ketikanlı Aşireti Reisi Basravi’nin Halep’ten yani İngiliz ve Fransızlardan aldığı kuvvetle Urfa ve Suruç bölgesini yağma ettiği belirtilmiştir. Mahrec civarında Şerif’in adamları ve bir İngiliz zabiti ile görüşen Basravi’nin emrine verilen kuvvetlerle birlikte Diyarbakır’a saldırmak amacıyla olduğu vurgulanmıştır. Bu davranışlarından ötürü yakalanması gerektiği dile getirilmiştir.⁷ Yine Mutasarrıf Nusret Bey tarafından Dahiliye Nezareti’ne Mart 1918’de gönderilen diğer bir telgrafta, İngilizlerin Halep ve Urfa bölgesinde aşiret reislerini kendi taraflarına çekmek istedikleri, Osmanlı Devleti’nin parçalanarak dağılıcağı iddia edilerek bu bölgede bir Ermeni devletinin kurulacağı şeklinde propaganda faaliyetlerinin yürütüldüğü dile getirilmiştir. Ayrıca Kürt aşiret reislerine de kendi devletlerini kurmalarına yardımcı olunacağı ve bağımsızlıklarına destek verecekleri vaatlerinde bulunmuşlardır. Ancak Basravi dışında bölgedeki aşiret mensuplarının bunlara itibar etmediği, görüşme taleplerini reddettileri ve merkezi hükümete karşı kışkırtmalara aldanmadıkları belirtilmiştir. Bu süreçte Basravi’nin bölgedeki İngiliz kaymakamı Killing’e ev sahipliği yaptığı ve beraber hareket ettiği anlaşılmaktadır (BOA., DH.ŞFR. 610/107, 1-8; Akalın & Karakaş, 2020, s. 74).

Urfa ve civarı işgale uğramadan evvel Ketikanlı Aşireti’nden Basravi ve arkadaşları bu bölgede eşkıyalık ve yağma faaliyetlerinde bulunuyorlardı. İşgal kuvvetlerinin maddi-manevi destekleriyle cesaretlenen Basravi kontrol altına alınamıyordu. Bölgeye gelen İngiliz subaylarından yüz bulan Basravi, hükümetin yıkılacağını öne sürerek Kürtlük namına bir hükümet tesisi için diğer aşiret reislerine mektuplar gönderiyordu. Hatta daha da ileri giderek kendi köyüne yakın bulunan Mahrec Nahiyesi’nde hükümetin çöktüğünü iddia ederek nahiyeye müdürü ve üç dört jandarmayı buradan çıkarmıştı. Bunun üzerine Nahiyeye müdürüne yeterli miktarda askeri kuvvet verilerek iadesi sağlanmış olmakla birlikte Basravi’nin bu tarz hareketleri ve Kürtlük ile ilgili beyanları hususunda gereğinin acilen yapılması, İngilizlerle olan temasının engellenmesi istenmiştir (BOA., DH.ŞFR. 610/11, 1-2).

İngiliz işgal kuvvetlerinin Urfa ve civarındaki demir yollarının kontrolünü sağlamak için giriştiği faaliyetler neticesinde 1919 senesinin başında Suruç kazasında bulunan Arappınar İstasyonu işgal edilmişti. Aynı tarihlerde Basravi ve dokuz kişiden ibaret olan beraberindeki bazı aşiret

7 Basravi’ye amcazadeleri Hemi Hırço, Derviş Hamo ve Hemi Ati de eşlik etmiştir (BOA., DH.ŞFR. 604/105, 1-4.).

mensupları bu istasyonun çevresinde katl ve gasp olaylarına karışarak ahaliye zarar vermiştir. Suruç kaymakamlığından bildirildiğine göre buna cüret edenlerden beş kişinin yakalandığı, gasp edilen mallardan bir kısmının geri alındığı ve olaya karışan diğer şahısları da yakalama çalışmalarının sürdüğü belirtilmiştir (BOA., DH.ŞFR. 610/78, 1-2; BOA., DH.ŞFR. 611-101). Siyasi ve sosyal düzeni sekteye uğratan Basravi ve yanındakiler, bölgenin ekonomisine de olumsuz etki etmeye çalışmıştır. Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey tarafından Dahiliye Nezareti'ne verilen bilgide, Ketikanlı Aşireti Reisi Basravi ve akrabalarının bulunduğu bazı köyler, Harran Kazasında Arap ahalinin bazı köyleri ile Birecik tren hattı tarafında bulunan bazı köylerde vergi amaçlı yapılacak hayvan sayımlarına karşı çıktığı dile getirilmiştir. Buna karşı alınan tedbirler neticesinde bu sayım mümkün olmuştur (BOA., DH.ŞFR. 668/91).

Basravi'nin bu olumsuz hareketlerine son vermek için Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından 23 Ocak 1919 tarihinde Urfa Mutasarrıflığına bir telgraf çekilmiştir. Bu telgrafta Urfa livasında halen örfi idare olduğu ve muzır ve müfsit şahısların mıntika dışına çıkarılması gerektiğinden Basravi ve arkadaşları hakkında askeri karar hasıl olunarak Ankara'ya sürülmeleri ve neticenin bildirilmesi istenmiştir (BOA., DH.ŞFR. 95/213-1). Bu tarihten sonra yaklaşık bir ay geçmesine rağmen herhangi bir cevap alınmamış olacak ki Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından Şubat ayında Basravi ve arkadaşlarının Ankara'ya teb'idleri hakkındaki telgraf üzerine yapılan muamele hususunda tekrar bilgi talep edilmiştir (BOA., DH.ŞFR. 96/327-1). Mayıs 1919 başında Urfa Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen cevapta, Basravi ve beraberindekilerin Urfa'dan uzaklaştırılması hakkında askeri karar alınması durumunun Altıncı Ordu Kumandanlığı'na yazıldığı ve sairden bahsedilerek, Basravi'nin takip ve yakalanmasından vazgeçilmesinin asayiş ve inzibatın temini için daha münasip olacağı bildirilmiştir. Zira Basravi'nin İngilizlerle sürekli irtibatta olduğu, yakalanacağını düşündüğü an onların bulunduğu bölgeye geçtiği vurgulanmıştır (BOA., DH.ŞFR. 618/39, 1-2). İngilizlerin davranış ve söylemlerinden anlaşıldığı kadarıyla, Basravi'yi kendi adamları ve Osmanlı Devleti içerisine sızdırdıkları biri olarak gördükleri söylenebilir (BOA., DH.ŞFR. 629/43, 1-3).

İngiliz hükümeti Fransızlarla yaptığı anlaşma gereği Urfa bölgesinden çekilmiş ve burası bu kez de Fransızların işgaline sahne olmuştu. Basravi, etrafına topladığı az sayıdaki adamlarıyla İngilizlerden sonra Fransızlarla da irtibatı sürdürdü ve iş birliğine devam etti. O, aşireti ile birlikte Osmanlı tebaası olmayacağını, eski dostu İngilizler kabul etmediği takdirde herhangi bir ecnebi devletin tebaası olacağını ve şayet bunlar da kabul etmezse Arap hükümetlerine katılacağını dile getiriyordu (Akalin, 2015, s. 10). Siyale

Aşireti Reisi Salih el-Abdullah ile beraber memleketin selameti için yapılan çalışmalara katkı sağlamadığı gibi bu çalışmalarını deşifre etmeye çalışıyordu. Fransızların Urfa merkezinde giriştiği faaliyetler ve halka yaptığı zulümler gündün güne etkisini arttırmış, yerel idareciler nezdinde, aşiretler ve ahali direnişlerini fiile dökmeye başlamıştı. Urfa’da oluşturulan Kuva-yı Milliye ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti öncülüğünde işgal kuvvetleriyle yapılan diplomasi trafiği sonuçsuz kalmış ve çatışma kaçınılmaz olmuştu. Fransızlarla aralıklı olarak meydana gelen bu çatışmalarda Basravi’nin işgal kuvvetlerine yardım ettiği ve özellikle Suruç tarafından Fransızlara gelecek olan ihtiyat güçlerinin nakillerinde rol aldığı anlaşılmaktadır.

1920 senesinin Şubat ayında yoğunlaşan çatışmalar Fransızları zor durumda bırakmıştı. Ancak halk arasında yayılan bir bilgiye göre Fransızlara, kalabalık bir yardımcı kuvvetin yolda olduğu ve Ketikanlı Aşireti Reisi Basravi’nin de bunlara katılarak katliam yaptıkları haberi moralleri bozmuştu (Akalin, 2015, s. 45-46). Suruç Berazi Aşireti Reisi Şahin Beyzade Bozan Bey tarafından Urfa Kuva-yı Milliye Kumandanlığına 9 Mart 1920 tarihinde gönderilen arzda Fransız saldırılarına karşı az bir kuvvetle amansız bir mücadele verildiği ancak ateşli silahlara daha fazla mukavemet edemeyerek ikamet ettikleri köylerine çekildikleri ifade edilmiştir. Bu sırada Basravi’nin akrabaları kılavuzluğunda Fransız kuvvetlerinin köye girdikleri ve burayı harap ettikleri belirtilmiştir. Aynı zamanda Basravi önderliğindeki bazı Ketikan Aşireti mensuplarının kendileri üzerine hücum ederek düşmanın elinden kurtulmuş insanları yağmaladıkları ve hayvanlarını gasp ettikleri dile getirilmektedir (Açanal, 2001, s. 118-119). Suruç’tan önce Birecik’i işgale girişen Fransız kuvvetlerine Basravi’nin de katıldığı ve burada yapılan gasp ve yağma olaylarına karıştığı dile getirilmiş, bu olumsuz hadiseleri haber alan Suruç ahalisinden bazılarının yerlerini terk ettikleri ifade edilmiştir (İlyas & Çoban, 2020, s. 64). Hatta Fransızlara yardım eden Basravi’nin özellikle Birecik’te memurların ailelerine tecavüzde bulunduğu iddiaları dahi yayılmıştı (İlyas & Çoban, 2020, s. 67).

TBMM Zabıt Ceridelerinde Basravi ile ilgili öne sürülen bilgiler çok dikkat çekicidir. Dönemin Urfa Milletvekili Hacı Hayali Efendi’nin Basravi’nin şekâvetine değindiği konuşmasında: “Basravi’nin bir sözünü hatırlatmak isterim: Be kelp oğulları, bir eşek alıyorsunuz, bir de esir alıyorsunuz. Be hey eşek oğulları, bir eşek alıyorsunuz bir de esir alıyorsunuz. Be hey eşek oğulları, evvelâ öldürünüz nazariyesini kendilerine telkin etti. Onun tesiriyledir ki ondan sonra soyulanlar hayatlarından mahrum bırakıldılar. Yani evvelâ öldürüldüler, sonra soyuldular.” şeklinde ifadelere yer vermiştir (Akalin, 2016, s. 148).

Sonuç

Siyasi açıdan dünya tarihinde bir dönüm noktası teşkil eden Birinci Dünya Savaşı neticesinde Osmanlı başta olmak üzere imparatorluk hüviyeti taşıyan devletler ne yazık ki yıkılmaya yüz tutmuştu. İttifak devletleri safında savaştan ve bu savaştan yenik ayrılan Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılma süreci iyiden iyiye hızlanmış, devlet içerisinde yer alan bazı kesim ve kişiler tarafından itilaf devletlerinin uygulamaları kesinlikle kabul edilemez olarak görülmüştü. İtilaf devletleri savaştan sonra imzalattıkları Mondros Ateşkes Anlaşması ile Osmanlı Devleti topraklarını işgal etmeye ve kendi aralarında bölüştürmeye kararlılardı. Nitekim İngiliz ve Fransızlar başta olmak üzere itilaf devletleri bu anlaşmaya dayanarak Anadolu topraklarını işgale başlamışlardır. İşgal edilen bölgeler arasında Güneydoğu Anadolu bölgesi ve dolayısıyla Urfa ve çevresi de yer almaktaydı. Tüm Osmanlı topraklarında olduğu gibi Urfa halkı da bu işgalleri kabul etmemiş ve direniş için çaba sarfetmeye başlamıştı.

Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde başlayan Milli Mücadele ve Kuva-yı Milliye hareketi Urfa'da kendisini göstermiş ve örgütlenmiştir. Bölgede bulunan Türkmen, Kürt ve Arap aşiretler liderleriyle aşiret mensupları, işgal kuvvetlerinin karşısında yer almış ve silahlanmışlardır. İşgal kuvvetleri bölge yapısının aşiret ağırlıklı olduğunu bildikleri için öncelikle bu yapıları yanlarına çekmeye çalışmış ve onlara maddi-manevi vaatlerde bulunarak kendi devletlerine karşı kıskırtmışlardır. Ancak bir iki istisna isim dışında hiçbir aşiret bu davranışlara aldanmamıştır. Bu istisnalardan birisi Ketikanlı Aşireti reislerinden olan Basravi'dir. Aslında Ketikanlı Aşireti mensuplarının çoğu Milli Mücadele yanlısı tavır sergilemiş ve devlete destek olmuşlardır. Sadece Aşiretin son dönem liderlerinden olan Basravi ve birkaç adamı işgal kuvvetleriyle irtibatlı şekilde hareket etmiş ve onları destekleme eğiliminde bulunmuştur.

Basravi'nin Milli Mücadele başlamadan evvel de bulunduğu Suruç bölgesi ve civarında asayişsiz tavırlar sergilediği tespit edilmiş ve bu hareketlere karşı bazı tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Arşiv kayıtlarından hareketle kısmen eşkıyalık olaylarına karıştığı da aşikardır. Eldeki bilgi ve belgelerden yola çıkarak Basravi'nin, Urfa'nın işgale uğradığı 1919 senesinden itibaren önce işgalci İngilizlerle, akabinde bölgeyi devralan Fransızlarla irtibat ve işbirliği içinde olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan memleketin selameti için yapılan çalışmalara katkı sağlamadığı gibi bu çalışmalarını deşifre etmeye çalıştığı anlaşılmıştır.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA., BEO. 66/4931-3.

BOA., DH.ŞFR. 604/105, 1-4.

BOA., DH.ŞFR. 610/107, 1-8.

BOA., DH.ŞFR. 610/11, 1-2.

BOA., DH.ŞFR. 610/78, 1-2.

BOA., DH.ŞFR. 611-101.

BOA., DH.ŞFR. 618/39.

BOA., DH.ŞFR. 629/43, 1-3.

BOA., DH.ŞFR. 668/91.

BOA., DH.ŞFR. 95/213-1.

BOA., DH.ŞFR. 96/327-1.

BOA., HAT. 389/20707-S.

BOA., Y.EE. 37/46-47.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Açanal, H. (2001). *Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı*. Şanlıurfa: ŞURKAV.

Akalın, M. (2015). *Urfa Kurtuluş Yazıları*. Şanlıurfa: ŞURKAV.

Akalın, M. (2016). *Milli Mücadele’de Urfa Anılar-Belgeler* (5. baskı b.). Şanlıurfa: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Akalın, M., & Karakaş, M. (2020). *Urfa’nın Kurtuluşuyla İlgili Arşiv Belgeleri*. Şanlıurfa: ŞURKAV.

Akbiyık, Y. (2015). *Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Beyoğlu, S. (1996, Haziran). Milli Mücadele Başlarken Güneydoğu Anadolu (1919). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 11(1), s. 125-135.

Bozan, O. (2020). Mütareke Döneminde İngilizlerin Milli Aşiretine Yönelik Politikaları. A. A. vd. (Dü.) içinde, *Tarih Yolunda Bir Ömür Ergün Öz Akçora Armağanı* (Cilt II, s. 245-260). Hiperlink Yayınları.

Bozkurt, İ. (Tarihsiz). *Aşiretler Tarihi*. İstanbul: Kitap Matbaası.

Ertürk, Y. (2007). Milli Mücadele Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Yabancı Devletlerin Faaliyetleri (1918-1922). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hatipoğlu, S. (2015). Milli Mücadele’de Suriye İtilafnamesi’nin Yeri. *Milli Mücadele’de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildirileri* (s. 195-209). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

- İlyas, A., & Çoban, E. (2020). *İstiklal Harbi Kahramanlarından Urfa'lı Ömer Avni Şit'in Hatıraları*. İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları.
- Kartın, C. (2014). Binbaşı Noel'in Hava Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı Arşivlerindeki Gönderilerinde Kürt-Ermeni Münasebetleri. *Yeni Türkiye*, 20(64), s. 3883-3894.
- Mutlu, C. (2019). Urfa'da Milli Mücadele. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 121(239), s. 405-418.
- Özçelik, İ. (2003). *Milli Mücadele'de Güney Cephesi Urfa (30 Ekim 1918-11 Temmuz 1920)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Rıza, A. (1995). *Ahşada Yedigâr Urfa Mücabedesi*. (M. Akalın, Çev.) Şanlıurfa: ŞURKAV.
- Sykes, M. (1915). *The Chaliph's Last Heritage: A Short History of the Turkish Empire*. London: Macmillan and Co., Limited St. Martin's Street.
- Türk İstiklal Harbi-IV Güney Cephesi*. (1966). Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi Yayınları.
- Ural, S. (2007, Mayıs). Mütareke Döneminde İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Politikası. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*(39), s. 425-463.

İnternet Kaynakları

- <https://www.facebook.com/ketikanasireti/photos/pb.100064792510617.-2207520000./1513426245524906/?type=3>
- <https://www.facebook.com/ketikanasireti/photos/pb.100064792510617.-2207520000./602614583272748/?type=3>

Extended Abstract

Purpose

Urfa and its surroundings were unjustly invaded after the World War I showing the Armistice of Mudros signed between the Allied States and the Ottoman State as the alleged basis. It was first invaded by the British; then, it was handed down to the French. The occupation forces tried to reach out to the Turkmen, Kurdish, and Arabic tribes that existed in the region for centuries and especially that had influence over the region and they tried to establish firm bonds. Despite the overall majority of the Urfa tribes that supported the National Struggle, it is known that some people who were tied to these tribes considered the propositions and promises of the British and French forces. One of the opponents of the National Struggle was Basravi (Besravi) who was a member of the Ketikanlı (Ketkanlı) Tribe that was one of the Suruç tribes. In this study, it was aimed to reveal the relations of Basravi, a member of the Ketikanlı Tribe, with the occupation forces during the National Struggle by discussing his actions in the region during the Urfa resistance. It makes the study original as there is no study which deals with the issue per se.

Design and Methodology

Literature review was used as the method in this study. First of all, documents from the Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Türkiye Directorate of the State Archives related to the topic were determined. The documents determined were classified and listed according to the historical periods. These documents were transliterated and the data obtained were supported by other resources from the same period and used in the text. In addition, memoirs written by the civil and military administrators of the period and other printed sources and enquiries were utilized.

Findings

The existence of the Ketikanlı Tribe in Urfa and its surroundings dates back to the early periods of the Ottoman State. With reference to the archive records, it is understood that this tribe was once a clan associated with the Berazi Tribe which had significant influence in Suruç and its surroundings during the Ottoman period. Basravi, who is the focus of this study, is one of the last leaders of the Ketikanlı Tribe. He led the tribe during the beginning of the 20th century. He was thought to be banished from the lands he was living on as it was claimed that he partly participated in some of the banditry, extortion, and looting activities that took place at that period; however, the

idea was abandoned considering the sensitive situation the State was in. He increased his inappropriate actions when Urfa was invaded by the British in 1919 and disobeyed the authority of the local administrators with the courage provided by the occupation forces. This attitude of Basravi who was clearly in cooperation with the British continued when Urfa was invaded by the French. It is stated in the sources that he deciphered the activities conducted within the National Struggle and reported them to the occupation forces and guided the French with his men. When the National Struggle movement succeeded and Urfa was saved, he fled to the region of Syria for the fear of negative actions he caused and he had to live there for some time.

Discussion and Conclusions

The states that constituted as an empire, particularly the Ottoman, unfortunately faced collapse as a result of the World War I that poses as a turning point in the world's political history. The fall of the Ottoman Empire considerably quickened which fought alongside the Central Powers and lost the war, the practices of the allied states were considered absolutely unacceptable by some of the segments and people within the state. After the allied states made the Ottoman State sign the Armistice of Mudros after the war, they were determined to invade and divide the lands of the Ottoman State among themselves. Thus, based on this armistice, the allied states – particularly the British and the French – started to invade the Anatolian lands. Among the invaded regions, there was the Southeast Anatolian region and, therefore, Urfa and its surroundings. As all over the Ottoman lands, people in Urfa opposed to these invasions and spent effort for the resistance.

The National Struggle and the National Forces movement initiated by Mustafa Kemal Pasha manifested itself and was organized in Urfa. Leaders and members of the Turkmen, Kurdish, and Arabic tribes located in the region rejected the allied forces and bore arms. As the allied forces knew that the regional structure was based mainly on tribes, they first tried to form alliances with them and provoked them against their own state by making financial and moral promises. None of the tribes was deceived by these actions but there were one or two exceptions. One of these exceptions was Basravi who was one of the leaders of the Ketikanlı Tribe. Actually, most members of the Ketikanlı Tribe acted beside the National Struggle and supported the State. Only Basravi who was one of the last leaders of the Tribe and a few of his men acted in coordination with the occupation forces and showed tendency of supporting them.

It was determined that Basravi conducted anarchic actions in the Suruç region and its surroundings before the National Struggle began and some

precautions were tried to be taken against these actions. According to the archive records, it is also obvious that he partially participated in banditry cases. Based on the information and documents gathered, it is determined that Basravi was in coordination and in cooperation first with the British since 1919 when Urfa was invaded and then with the French who took over in the region. Moreover, it was revealed that he did not contribute to the work done for the good of the country and tried to decipher these efforts.

Ek-1: Basravi (ortada) ve iki adamı, Kobani, 1913 (Lawrence Arşivi)

Kaynak: <https://www.facebook.com/ketikanasireti/photos/pb.100064792510617.-2207520000./1513426245524906/?type=3>

Ek-2: Ketikan Aşireti Reislerinden Basravi

Kaynak: <https://www.facebook.com/ketikanasireti/photos/pb.100064792510617.-2207520000./602614583272748/?type=3>

